

социологических наук: ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет» / С.С. Карпиленя. – Ростов-н/Д., 2009. – 34 с.

3. Толстых А. В. Взрослые и дети: парадоксы общения / А. В. Толстых. – М.: Педагогика, 1988. – 128 с.

4. Brake M. The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and London / M. Brake. – Routedgeand Kegan Paul, 1995. – P. 23.

БЕССАРАБИЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: МАЛОДОСЛІДЖЕНІ ПРОБЛЕМИ

Ада Дізанова
*кандидат історичних наук, доцент
кафедри української і всесвітньої історії та культури
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
(Україна)*

Проблеми Другої світової війни постійно знаходяться в полі зору вітчизняних та зарубіжних дослідників, праці яких присвячені новим концептуальним підходам щодо вивчення історії війни, військовим операціям, подіям, що відбувалися в окремих регіонах. Не обійшли увагою науковці й Бессарабію, Південну Бессарабію, Українське Подунав'я, Трансністрію. Події Другої світової війни в Українському Подунав'ї описані в праці О. М. Лебеденка і А. К. Тичини [8]. У 2004 р. вийшла книга «Азовцы и дунайцы в боях за Родину в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» [1], автори якої були учасниками бойових дій.

Становище краю в умовах окупаційного режиму знайшло відтворення в роботах дослідників С. Желяскова [7], Н. Дейнеки (Терефери) [16], О. Новосьолова [13], І Левітаса [9], І. Никульчі [12], автора даної статті [4; 5] та інших. Релігійній політиці окупаційної влади

присвячені роботи М. Михайлуци [10; 11]. Однак чимало аспектів проблеми залишаються маловивченими. Потребує більш детального вивчення питання щодо переговорного процесу з приводу передачі Бессарабії і Буковини Радянському Союзу в 1940 р., а також повернення цих територій Румунії в 1941 р. Потребують ґрунтовного опрацювання та аналізу архівні документи. Так, у Державному архіві Одеської області зберігаються тисячі справ з різних фондів, які відображають діяльність окупаційної влади в Трансністрії та Бессарабії [6].

Спочатку вся повнота адміністративної влади на окупованих східних територіях належала командуванню збройних сил Німеччини, Угорщини та Румунії. Відповідні повноваження Гітлер надав командуванню вермахту своїм наказом від 25 червня 1941 р. Доля окупованих земель обговорювалась на таємній нараді 16 липня 1941 р. – вони мали стати колоніями Німеччини.

Відомо, що на цій нараді обговорювалась також проблема територій між Дністром і Південним Бугом, які Гітлер пропонував передати Румунії в якості винагороди за участь у війні. Однак і Розенберг, і Герінг виступили проти того, щоб віддавати румунам важливі з економічної точки зору землі з великим портом в Одесі. Тому було вирішено передати Румунії межиріччя Дністра і Південного Бугу тільки у тимчасове управління з рішенням остаточної долі цих земель після війни [14, с.171-172].

Згідно з німецько-румунською угодою від 19 липня 1941 р. Румунії були передані на постійне управління території, віддані Радянському Союзу в 1940 р, і на тимчасове управління території, які розглядалися як плата за участь у війні проти СРСР. За німецько-румунською угодою, підписаною 30 серпня 1941 р. у Бендерах, Румунія отримала лише мандат на здійснення тимчасової адміністрації та економічної експлуатації межиріччя Дністра і Південного Бугу.

На території південно-західної України і Молдавії були створені такі окупаційні зони: губернаторство «Трансністрія» (Задністров'я), до якої увійшли Одеська, південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської областей та лівобережні райони Молдавії (з центром у місті Тирасполь, а з 17 жовтня 1941 року – в місті Одеса), губернаторство «Буковина» (з центром в місті Чернівці) губернаторство «Бессарабія», куди увійшли Ізмаїльська область і правобережні райони Молдавії (з центром в місті Кишинів). Адміністрація губернаторств складалася переважно з румун, представники місцевого населення призначалися тільки на низові посади. Всі префекти були переважно військовими. Губернаторство «Бессарабія» очолив генерал Войкулеску, відомий через жорстоку розправу над учасниками Татарбунарського повстання.

В Бессарабії було розміщено 9 жандармських легіонів. П. Шорніков вказує, що кількість жандармів і поліцейських в жовтні 1941 р дорівнювала 4282 чол. [17].

Практично всі дослідники вказують на те, що режим, встановлений у Бессарабії, був лояльнішим, ніж, наприклад, на території Рейхскомісаріату «Україна». І це не дивно. Адже румунські власті вважали ці землі своїми. Однак і на цій території було чимало прикладів жорсткого й жорстокого ставлення до населення. Румунська влада ввела смертну кару за невиконання наказів, за напад на румунських і німецьких солдатів, чиновників, а також за шпигунство і диверсії.

Наказ губернаторства «Бессарабія» від 15 листопада 1941 р. жорстко регламентував повсякденне життя. Цивільним службовцям суворо заборонялося під час служби розмовляти чужою мовою. Розмовляти в громадських місцях можна було тільки румунською мовою. На румунську мову були переведені видавнича справа, навчання в більшості навчальних закладів. 27 лютого 1942 року було видано розпорядження Ізмаїльської повітової префектури, за яким заборонялося розмовляти російською та

болгарською мовами [15, с. 194]. Усі чиновники й торговці нерумуни були відсторонені від роботи. Навіть румуни, які жили в Бессарабії за радянської влади, повинні були підтвердити свою національну приналежність.

Потребує ретельного вивчення питання про ставлення місцевого населення до таких заходів. Є чимало фактів, які свідчать, що частина населення не бажала миритися з румунізацією. Так, у більшості молдавських сімей користувалися російськими іменами. Однак серед архівних матеріалів є й такі, які свідчать про співробітництво болгар, росіян, українців з румунською владою. У зв'язку з цим постає ціла низка питань щодо причин такого співробітництва, наскільки масовим було це явище, чи можна цих осіб вважати колаборантами, враховуючи, що територія Бессарабії до 1940 р. була під владою Румунії.

Німецько-фашистський режим схарактеризував сам Антонеску: «При найнезначнішому опорі з боку населення – розстрілювати на місці ... Населення Бессарабії піддати перевірці. Підозрюваних і тих, хто виступає проти нас, необхідно знищувати» [8, с. 165]. Підозрюваними були цілі народи – росіяни, липовани, українці.

Вже 8 липня 1941 І. Антонеску на засіданні румунського уряду заявляв, що виступає за насильницьку міграцію всього єврейського елементу Бессарабії і Буковини. Він також висловлювався за насильницьку міграцію українського елемента, вказуючи, що в румунській історії не було більш підходящого моменту. Відомо, що Антонеску тоді заявив: «Якщо потрібно, стріляйте з кулеметів».

Вже влітку 1941 р Бессарабії й Буковині почалися масові репресії проти єврейського народу [13]. Чекають своїх дослідників архівні документи, що підтверджують існування єврейського гетто в Ізмаїлі. У лютому 1942 р. Антонеску на засіданні уряду заявив, що потрібно позбутися росіян, українців, поляків, болгар, гагаузів, що населяють

Бессарабію. В першу чергу переслідували тих, хто був причетний до радянської влади, а також тих, чиї родичі поїхали в Радянський Союз.

Концентраційні й трудові табори для військовополонених були створені поблизу Рені, в селі Мирнопілля Саратовського району, під Болградом, в районі Ізмаїла, Кілії, в Татарбунарах. До Німеччини й Румунії на каторжні роботи було вивезено 15 тис. осіб [8, с. 165-166].

Після визволення Одещини від румунсько-німецьких окупантів у 1944 р. була організована Одеська обласна комісія сприяння у роботі Надзвичайної Державної комісії з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників і їхніх спільників і заподіяного ними збитку громадянам, колгоспам, громадським організаціям, підприємствам і установам. 55 архівних справ містять матеріали по Одесі й Одеській області [2]. Такі дані були зібрані й по Ізмаїльщині [3; 15, с. 228-238]. Було підраховано, що збитки, завдані німецькими біженцями й деякими регулярними військами на території лише Ізмаїльського повіту, склали 63 841 222 лея [3, арк. 4]. Загальна вартість продуктів, переданих німцям, становила 22 362 485 лей [3, арк. 7]. Однак, на наш погляд, ці цифри потребують уточнень.

Отже, події Другої світової війни в Бессарабії знайшли відображення у вітчизняній та зарубіжній історіографії, однак залишається чимало проблем і питань, які потребують додаткового вивчення, нових концептуальних підходів, уточнення фактів, статистичних даних, більшої уваги до персоналій.

Література:

1. Азовцы и дунайцы в боях за Родину в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. – Одесса : Печатный Дом, 2004. – 396 с.
2. Державний архів Одеської області (ДАОО). – Ф. Р-2238, Одеська обласна комісія сприяння у роботі Надзвичайної Державної комісії з

встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників і їхніх спільників і заподіяного ними збитку громадянам, колгоспам, громадським організаціям, підприємствам і установам. 55 спр., 1943-1945 рр.

3. ДАОО. – Ф. 7778 с. – Оп. 1с. – Спр. 8-с, Відомості про збитки, завдані населенню Ізмаїльської області німецько-фашистськими загарбниками в період 1941-1944 років (28 травня 1945 р. – 24 січня).

4. Дізанова А.В. Перші дні Великої Вітчизняної війни у Подунав'ї / А. В. Дізанова // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Збірник наукових праць. – Вип. 19. – Ізмаїл, 2005. – С. 15-17.

5. Дізанова А. В. Окупаційний режим в українському Подунав'ї (1941-1944 рр.) / А. Дізанова. – Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Збірник наукових праць. – Вип. 34. – Серія «Історичні науки». – Ізмаїл, 2016. – С. 48-53.

6. Документи Державного архіву Одеської області з історії Другої світової війни та її наслідків: огляд фондів / Державний архів Одеської області; Уклад.: Білоусова Л. Г., Гейтан О. Г., Деречина В. П., Желясков С. А., Мартиненко О. В., Маковецька С. О., Малінова Г. Л., Набока О. М., Філіпенкова Н. А., Харковенко В. В.– Одеса, 2009. – 27 с.

7. Желясков С. А. Органы управления Одессы и Одесской области во время немецко-румынской оккупации 1941-1944 гг. / С. А. Желясков // Архив. Історія. Сучасність. – Одеса, 2001. – С. 60-61.

8. Лебеденко О. М. Українське Подунав'я: минуле та сучасне : Навчальний посібник / О. М. Лебеденко, А. К. Тичина. – Одеса : Астропринт, 2002. – 208 с.

9. Левітас Ф. Друга світова війна : український вимір / Ф. Левітас. – К. : Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2011. – 272 с.

10. Михайлуца М. І. Перші заходи румунської православної місії в «Трансністрії» (1941-1942 рр.) / М. Михайлуца. – Науковий вісник

Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Збірник наукових праць. – Вип. 34. – Серія «Історичні науки». – Ізмаїл, 2016. – С. 105-109.

11. Михайлуца М. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Трансністрії (кінець 1930-1944 рр.) / М. І. Михайлуца. – Одеса: Оптіма, 2006. – 237 с.

12. Никульча И. Я. Румынский оккупационный режим в Транснистрии (обзор источников) / И. Я. Никульча // Записки історичного факультету. – Вип. 5. – Одеса, 1997. – 329 с. – С. 182-188.

13. Новосьолов О. Єврейство Бессарабії, Буковини та Трансністрії під румунською окупацією 1941 – 1944 рр. / О. Новосьолов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cheremosh30.org.ua/region/50--c-1941-1944-.html>

14. Патриляк І. Україна в роки Другої світової війни : спроба нового концептуального погляду / І. Патриляк, М. Боровик. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2010. – 590 с.

15. Советский Придунайский край (1940-1945 гг.). Документы и материалы. – Одесса, 1968. – 408 с.

16. Терефера Н. В. Бессарабія та Північна Буковина в роки Великої Вітчизняної війни: окупаційний режим та радянський рух опору / Н. В. Терефера // Історія та географія. Збірник наукових праць/ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2007. – Вип. 25-26. – С. 74-76.

17. Шорников П. «Операция 1111»: замысел, исполнение, итоги / П. Шорников. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ava.md/037-65-let-velikoi-pobedi/04042-operaciya-1111-zamisel-ispolnenie-itogi.html>